

ПРОМЕНЕ, ИЗАЗОВИ И СПРЕМНОСТ ЗЕМАЉА У ТРАНЗИЦИЈИ ЗА НОВЕ РАЗВОЈНЕ ТРЕНДОВЕ

Јован Ч. Митровић*

Економски факултет у Косовској Митровици

Владимир Ј. Митровић

Универзитет у Београду, Факултет организационих наука

Основна хипотеза овог рада темељи се на сазнању да је конкурентност једне националне економије условљена бројним факторима и да она у целости одражава њену могућност да својој популацији омогући напредак, с тим што се на основу искустава развијених националних економија које су на врху ранг листе по достигнутом нивоу конкурентности може закључити да у новом веку на значају све више добијају фактори чија је основа знање и иновативност. Да би се доказала тврђења и остварила сврха истраживања, спроведено је истраживање за столом при чему је коришћено више научних метода, од којих се издвајају индуктивна и дедуктивна метода, метода анализе и синтезе и метода апстракције и конкретизације.

Резултати анализе су указали да се светска привреда налази у фази дубоких структурних промена и да предстоји раскид са прошлошћу који ново пословно окружење подразумева. У том смислу, трајан опоравак појединих националних економија, посебно оних у транзицији каква је и Србија, могућ је само на основу знања и на тој основи стицати кључну конкурентску предност. Будући правци развоја наше привреде треба да се усмере управо на инвестирање у образовање и знање. Наша предузећа морају да увиде значај човека са својим знањима и вештинама као најважнијег ресурса и обезбеде његово стручно усавршавање и обучавање.

Кључне речи: *глобализација, промене, изазови, транзиција, економија знања, конкурентност*

Увод

Живимо у времену све бржих, драматичних, комплекснијих и непредвидивих промена. Са глобализацијом и технолошком револуцијом током задњих деценија, знање је постало кључни носилац макроконтурности и економског раста појединих земаља. Развијене земље и земље у развоју настоје да у што је могућем степену подигну ниво своје спремности за развој економије знања.

* jovan.mitrovic@pr.ac.rs

Основни циљ овог рада је како одговорити на промене и обезбедити трајан опоравак националних економија, посебно оних у транзицији, кроз успостављање новог пословног модела, односно кроз раст који се базира на људском знању и искоришћавању потенцијалних шанси и могућности за чију реализацију је оно неопходно. Циљ је и да се укаже како се у ЕУ односе на промене, односно како да се примесе новог пословног модела ставе у функцији изградње благостања у највећој и најуспешнијој регионалној интеграцији.

Полази се од хипотезе да је конкурентност националне економије условљена бројним факторима, али се на бази искуства развијених земаља које заузимају водеће место по достигнутом нивоу конкурентности може потврдити да на значају све више добијају нематеријални фактори, односно њихова производња се све више темељи на знању, способности и иновативности запослених.

Резултати анализе су указали да се светска привреда налази у фази дубоких структурних промена и да предстоји раскид са прошлешћу који ново пословно окружење подразумева. У том смислу, трајан опоравак појединих националних економија, посебно оних у транзицији каква је и Србија, могућ је само на основу знања и на тој основи стицати кључну конкурентску предност. Будући правци развоја наше привреде треба да се усмере управо на инвестирање у образовање и знање. Наша предузећа морају да увиде значај човека, са својим знањима и вештинама, као најважнијег ресурса и обезбеде његово стручно усавршавање и обучавање.

Рад се састоји од истраживања теоријског карактера који је реализован у складу са техникама методологије научноистраживачког рада. Теоријска анализа предмета истраживања је подржана сазнањима из међународне и домаће научне и стручне литературе.

Развојни концепт земаља у транзицији у контексту новонасталих промена и развојних трендова

Глобализација се данас не може избећи без обзира на то о ком се виду живота ради, пошто су њоме обухваћене све институционалне форме и све сфере друштвеног развоја. Мада постоје различите димензије глобализације које су међусобно повезане, глобализација, се врло често поистовећује са економском глобализацијом. Већина аутора се слаже да је економска глобализација битна карактеристика савремене светске привреде.[1] У том смислу, под утицајем процеса глобализације у задњих неколико деценија на економској равни дошло је до низа „промена“, које су трансформисале светско тржиште и утицале на пословно окружење. При томе комплексност и брзина којом се догађају промене натерале су компаније да размисле на чему ће заснивати своју конкурентску предност. Компаније су убрзо схватиле да конкурентска предност не зависи само од тога шта имају као материјални ресурс већ и шта знају, и што је најважније, како брзо могу научити нешто ново. Оне националне економије које су ове „промене“ разумеле на време и започеле их на нижим нивоима, оствариле су бржи раст и боље перформансе у свом привредном расту и развоју. Новонастале промене посебну тежину имају у земљама које су већ чланице ЕУ или које ће у скорје време да буду примљене у ову регионалну интеграцију, и тај процес

мада нуди много више очекивања, он носи и не мале бојазни, претње и неизвесности. Практично, важно питање које се намеће је: како савладати те бојазни и унапредити просперитет, односно што више ефектуирати евидентну снагу привлачности у оквиру ове регионалне интеграције. Међутим, да ли ће све то бити стављено у функцију просперитета, о томе није могуће дати једноставан одговор, посебно када су у питању транзиционе земље, укључујући и Србију. Једно је ипак неспорно, све транзиционе земље морају да прихвате спознају да су данас људски ресурси кључна покретачка снага економског, технолошког и укупног друштвеног развоја, а знање један од најснажнијих извоза друштвене моћи и стратешки најзначајнији извозни производ. „Нова економија“ са „парадигматичном моћи“ демонстрира нови квалитет економског раста и открива нове економске могућности сарадње и развоја и земље у транзицији морају да схвате да се концепт раста и развоја, или гледано глобално прогреса у 21 веку, променио у односу на онај из 20 века, при чему су друштвено-економски односи постали отворенији, умреженији али и турбулентнији са пуно неизвесности, и отежаним могућностима њиховог предвиђања.

Светска привреда се данас налази у фази великих трансформација и на развојној раскрсници је која имплицира неопходну промену концепције и стратегије (модел) развоја. Објективно, реч је о раскрсници између пословног модела који се заснивао на доминирајућој велико серијској производњи и интензивном трошењу силовина и енергије и малом придавању значаја истраживању и развоју, с једне стране и новог пословног модела заснованог на научно-технолошким, информационо-комуникационим делатностима, инфраструктури, новим робама и услугама, с друге стране. При томе, нови пословни модел и даље користи исте ресурсе у стварању и одржавању раста, али знатно мање, с тим што се фокус помера ка знању које постаје кључни носилац макроконкурентности и економског раста појединих земаља.¹ Филозофија индустријског доба заснована на ефикасности, продуктивности, економији обима више не даје резултате, а гиганти тог доба нестају са тржишта. У данашњем глобалном привредном окружењу напредак је могућ само оних привреда које вреднују знање и иновације и улажу одговарајућа средства у иновативност, истраживање и развој. Без обзира на будући изглед индустрије, сигурно је да ће константне технолошке иновације бити од суштинског значаја за постизање конкурентности привреде. Једноставно, способност неке компаније да учи и да се мења, да учи брже од других и да научено брзо претвори у акцију, представља највећу предност коју она може да поседује. Зато, данас транзиционе земље које настоје да се прикључе ЕУ као и њене чланице морају да се поставе тако да ове „промене“ искористе за своју добробит, односно да предности новог пословног модела искористе за усклађивање привреде са окружењем и глобализацијом у циљу стварања благостања и заштите вредности система који грађани желе. Мада се свака земља разликује по својим специфичностима у свим сегментима друштва, пракса је показала да земље могу успешно учити једне од других и користити искуство других земаља у имплементирању политика и примени добрих пракси. Дobar пример како мала привреда може да постигне економски раст и постане конкурентна на тржишту је

¹ Многи се слажу да ми већ живимо у доба информација, иако је јасно да савремене привреде представљају коегзистенцију масовне индустријске економије обима, која према Навкелу (1983) обухвата период од 1880. до данас и информацијске економије или економије знања.

Ирска. Она је свој економски раст градила на људском капиталу и инвестицијама различитих глобалних компанија. Данас је Ирска високоразвијена земља у којој произведена добра чине 70% робног извоза, а ослања се на економију знања која се базира на стицању и акумулацији капитала знања. У том смислу, неподељено је мишљење да су данас све промене проистекле из процеса глобализације и трансформације не само узроковале бројне изазове (глобална конкуренција, демографска ситуација, промене на тржишту рада, нова економија заснована на знању и др.) него су наметнуле потребу за њихово посебно уважавање и њихове реформе, како у земљама транзиције које теже уласку у ЕУ, тако и у земљама чланицама ове регионалне организације. Међу значајним променама и изазовима свакако је и утицај информатичке комуникационе револуције.

Технолошки вођена информатичка комуникациона револуција отвара нове путеве за трансформисање живота, рада, учења и комуницирања и постаје снажан мотор раста привреде. Информационо-комуникациона технологија (у даљем тексту ИКТ) омогућава појединцима, фирмама и компанија, да се суоче са, економским и социјалним изазовима са већом ефикасношћу и маштом. На тај начин, ИКТ доприноси остваривању „друштва знања“, а економија која се развија под њеним утицајем као „интернет економија“. Илустративан је податак да у развијеним економијама информатички радници заузимају више од 70 одсто радних места, што значи да се све више ради „главом“ уместо рукама.[2] Софтвер постаје кључни фактор развоја чија примена доводи до крупних променама у свим сегментима економије, и то како у понуди (појава дигиталних производа) тако и у тражњи (ново тржиште, виртуелно тржиште, нови потрошачи и сл.) Наравно, у таквој, данас заступљенијој, све више отворенијој и повезанијој економији, посебна пажња посвећује се конкурентским позицијама, јер само конкурентска привреда може одолети изазовима и притисцима других тржишних учесника, а истовремено обезбедити привредни развој односно економски раст и социјално благостање. При томе, постизање одрживе конкурентске предности могуће је само ако компаније (фирме) обављају активност другачије од својих ривала или обављају сличне активности, на много бољи начин. Заправо, једина одржива предност савремене организације произилази из онога шта фирма зна, колико ефикасно користи оно што зна и колико брзо стиче и користи ново знање. Показало се да све већа глобална конкуренција и драматичан пораст утицаја знања поставља нове и озбиљне изазове и прети континитету функционисања, подједнако како компанијама које нису у стању да се „промене“, да буду иновативне, продуктивне и способне да одговоре притисцима из окружења, тако и читавим друштвено-економским комплексима. САД су на пример преко педесет година биле водеће земље у тој области. Међутим, како су своју водећу позицију схватиле недовољно озбиљно, полако је долазило до пада иновација нарочито у делу који се односи на истраживање и развој, делу научних публикација и научних истраживања, броју дипломираних студената и стручњака са докторатом.[3] Зато је у новој стратегији САД везаној за иновације за основни циљ постављено да САД поврати лидерство у основним истраживањима, улагањем у интелектуални капитал и стимулисањем брзорастућег предузетништва, као и предузетништва заснованог на иновацијама.[4] С обзиром да се пут који води унапређењу квалитета пословања мора тражити у одговарајућем коришћењу знања то је конкурентност посма-

трана на националном нивоу постала дугорочна и једна од најактуелнијих брига која заокупља како владе неразвијених тако и оних привредно најразвијених земаља. У том смислу, данас бројне државе инвестирају у иновације и подржавају развој и ширење знања и технологије, јер желе да максимирају економске и остале циљеве који се пре свега огледају у јачању националне конкурентности, равномерном економском развоју, отварању нових радних места, стварању нове вредности, решавању економских проблема, смањењу социјалних напетости, расту социјалне кохезије и сл. Данас су најконкурентније привреде уједно и најиновативније и то су државе које су најближе друштву знања. Земље попут Швајцарске, Шведске, Данске, Финске, Холандије, Немачке, Хон Конга, Сингапура, Јужне Кореје, Тајвана, САД-а, Канаде, Јапана, Велике Британије лидери су у иновацијама. Оно што им је заједничко је да све имају јаку економију засновану на знању, економију у којој на подједнак начин улажу у развој иновација и државни и приватни сектор.

Претходно изнето указује да су неопходне радикалне промене и да је нужан прекид са старим концепцијама и стратегијама раста и развоја. Ново пословно окружење доноси са собом нове „генераторе“ промена где се као кључни трендови јављају: ИКТ, а у оквиру ње бројна технолошка унапређења и иновације по том основу. Како се према овом циљу односе у ЕУ, посебно према активностима усмереним на јачање конкурентности која по својој важности надилази „национални карактер“ показује и доношење „Лисабонске стратегије“ која је још позната као, „Лисабонска агенда“, с програмом који повезује краткорочне политичке иницијативе и средњорочне и дугорочне економске реформе. Наиме, у оквиру „Лисабонске агенде“ усвојеној на Европском већу у Лисабону 2000. године, чланице ЕУ постигле су договор о заједничком стратешком циљу да Европска унија „до 2010 године треба да постане најконкурентнија и најдинамичнија економија света заснована на знању и способна за одрживи економски раст с највећом стопом запослености и снажном економском и социјалном кохезијом“.[5] Међутим, реализација постављених циљева није се одвијала предвиђеним темпом, делимично због погоршане глобалне економске ситуације и све веће конкуренције нових економских сила, али и због спорог напретка реформи у самим земљама ЕУ. Слабости су посебно биле уочљиве на тржишту рада. Зато је још 2008. године, на нивоу ЕУ почео процес стварања новог оквира за развој у периоду од 2010. године до 2020. године. Процес је резултирао документом Европске комисије „Европа 2020“: стратегија за паметни, одрживи и инклузивни раст у којој су на свеобухватан начин приказани најважнији елементи новог програма. Европски савет постигао је договор о новој стратегији 25 и 26 марта, а одлука је службено усвојена на Европском самиту 17 јуна 2010. године.[6] Европска Комисија је путем нове стратегије „Европа 2020“ формирала пет главних, репрезентативних циљева: 1) Подизање стопе запослености становништва старости од 20–64 године са 69% на 75%, (са нагласком на већем учешћу младих људи, старијих радника и неквалификованих радника и интеграцији миграната као радне снаге). 2) Повећати проценат БДП-а који се издваја за истраживање и развој са 1,9% на 3%. 3) Испуњавање 20/20/20 климатских и енергетских циљева (смањивање количине ефеката стаклене баште у атмосфери за 20% у односу на 1990. годину, коришћене 20% енергије из обновљивих извора и повећање енергетске ефикасности за 20%. 4) Смањење броја ученика који рано прекидају школовање са 15% на ис-

под 10%, и повећање учешћа становништва са дипломом високошколске установе са 31% на 40%. 5) Смањење броја особа које су у ризику од сиромаштва за 20 милиона (смањити број особа које живе испод линије сиромаштва поједине државе чланице за 25%).[7] Ваља имати на уму да стратегија „Европа 2020“ није значајна само унутар ЕУ, већ нуди значајан потенцијал земљама кандидатима и суседима и помаже им да убрзају своје реформе. У функцији истраживачког задатка у табели 1 дат је преглед о томе какав су напредак оствариле земље у транзицији у односу на приоритете који су утврђени у стратегији „Европа 2020“:

Табела 1 – Остварена просечна оцена земаља у транзицији према приоритетима утврђеним у стратегији „Европа 2020“

Држава	Интелигентни раст				Интегративни раст		Одр. раст
	Окру. Пред.	Дигит. Аген.	Иноват. Европа.	Обра. и трен.	Трж. рада и запосл.	Соција. Инклуз.	Заштита Окруж.
<i>Шведска</i> ²	4,95	6,07	5,89	5,49	4,72	5,89	5,83
Естонија	4,21	5,30	4,28	5,12	4,88	4,73	4,67
Хрватска	3,34	3,09	3,15	4,39	3,77	4,18	4,67
Литванија	3,81	4,63	3,65	4,90	4,38	4,39	4,39
Македон.	3,95	3,63	2,78	4,01	3,80	3,95	3,19
Мађарска	3,49	4,03	3,37	4,47	3,76	4,09	3,59
Црна Гора	3,88	3,91	3,34	4,28	3,69	4,62	4,78
Пољска	3,72	3,98	3,43	4,85	3,87	3,89	4,07
Румунија	3,61	3,61	2,88	3,95	3,68	3,79	3,94
Србија	3,16	3,66	2,70	3,80	3,33	3,69	3,84
Словенија	3,53	4,30	4,25	4,88	3,90	4,98	5,17

(Извор – WEF: The Europe 2020 Competitiveness Report: Building a More competitive Europe, Edition 2014, str. 12-15)

Према оствареном напретку у односу на приоритете утврђене стратегијом „Европа 2020“ од транзиционих земаља најбоље је рангирана Естонија и Литванија. Од земаља из окружења најбоље је рангирана Словенија. Знатно слабији напредак у односу на приоритете утврђене стратегијом „Европа 2020“ имала је Србија и остале земље из окружења, чији су рангови по наведеним стубовима изнад двадесетог места.

Ако се има у виду претходно наведено, као и чињенице да пословање свакодневно доноси нове препреке, успоне и падове и да се успешност постиже само ако се има довољно знања и упорности да се те препреке савладају и проблеми реше, ситуацију у земљама у транзицији у погледу њихове будућности чини још комплекснијом, а њихове владе и друштва одговорнијим. Успех стратегије „Европа 2020“ највише ће зависити од спремности садашњих држава чланица ЕУ, али и бу-

² Шведска је као земља чланица овде укључена ради поређења са земљама у транзицији, обзиром да је као чланица ЕУ по наведеним стубовима (7), код шест на првом месту, као најбоље рангирана (окружење предузећа, дигитална агенда, иновативна Европа, образовање и тренинг, социјална инклузија), док је дав пута рангирана као друга (тржиште рада и запосленост, одрживост окружења)

дућих чланица, да је прихвате и спроводе као свој национални програм. Када је реч о Србији као транзиционој земљи и земљи која циља ЕУ Влада је већ крајем 2010. године објавила стратегију „Србија 2020” у којој је препознала проблем високе незапослености као веома важан приоритет и предвидела је да ће запосленост становништва између 15–64 године до 2020. године, са садашњих 48% достићи 65%.^[8] Надаље фокус пажње Владе је усмерење на осигурање знања и иновација за раст, тако што ће се повећати и побољшати улагања у истраживање и развој, и подстакнути иновације с обзиром да су кључна полука за развој. У том контексту посебан значај придаје се образовању и примени ИКТ. За нашу привреду ови ресурси имају изузетан значај, како за достизање националних тако и европских циљева. Приоритети Владе су и активности на ублажавању климатских промена уз истовремено спровођење акција прилагођавања на измењене климатске услове, као и одрживо искоришћавање ресурса. На крају да би раст био инклузиван, Влада је дефинисала и смернице које се тичу повећања социјалне инклузије.

Знање и иновације – кључни динамички фактори националне конкурентности у новој економији

Промене су данас много брже, радикалније, снажније него икад пре у нашој историји. Настало је ново доба које са собом носи и нова питања која утичу на неопходност промене филозофије пословања. Захваљујући новим технологијама и новим начинима комуницирања и „интернет економији“, глобализација је наметнула свету нова правила, нове садржаје, нове димензије и нова знања, прецизније димензионирала је нове услове и правила којима се морају прилагодити сви који желе успети на глобалном компетитивном тржишту. Данас су све привреде просто условљене да свој континуитет функционисања заснивају у мањој или већој мери на стварању и примени знања. Насупрот томе досадашњи успех у земљама у развоју пре свега се темељио на компаративним предностима и великом учешћу живог и физичког рада. Државе, региони и предузећа су се ослањали на природне ресурсе и повећање учинка и ефикасности у намери да продају своје производе и услуге што већем броју купаца по најнижој могућој цени. Међутим, пословање у новој економији показује да компаративне предности које поједине земље имају нису више довољне за постизање и очување квалитета живота становништва.^[9] Наиме, само постојање издашних природних и других домаћих ресурса, државне помоћи, јефтине радне снаге или неке друге наслеђене предности не могу више донети конкурентску предност земљи, или је предност коју они остваре за фирме и компаније краткорочно, што се види и са ранг листе конкурентности, где су се бројне природним ресурсима богате земље позиционирале на самом зачељу. Једноставно, разлике у знању и његовој технолошкој примени постају главни фактори који деле развијене земље од неразвијених, богате од сиромашних, високи животни стандард од ниског.

У „новој економији“ промењен је „генерички“ начин стварања вредности у компанијама. Вредност коју компанија данас ствара у пословном процесу произилази пре свега из знања и способности и вештина људи који су запослени у њој или које са њом сарађују. При томе компаније се све више претварају у иновационе, а као инова-

ције постају не само производи и технологије, него и начини организације и узајамног деловања с купцима.[10] Паралелно са развојем економије знања расте значај управљања знањем чија примена повећава шансе за перспективним развојем, а заснива се на људским ресурсима као генераторима знања и информационим технологијама као инструменталној претпоставци, чувања процеса и примене знања. У том смислу „менаџмент све више схвата да су стално образовање и усавршавање запослених један од најефикаснијих начина остварења конкурентске предности, темељна претпоставка уласка у тржишну утакмицу и надметање са конкуренцијом за лојалност и поверење потрошача. То постаје „*sine qua non*“, не само даљег развоја него и опстанка предузећа“.[11] Објективно у условима оштре конкуренције, само оне компаније које поседују критичну масу знања које ствара поуздани и континуирани развој иновација могу да рачунају на опстанак и пословни успех, другим речима изналажење начина за ефикасно коришћење иновационог потенцијала је услов за одрживи раст и развој.

Многи стручњаци сматрају да се налазимо на прагу уласка у ново доба за које је Питер Дракер, (Peter Drucker) увео назив економија знања (Knowledge Economy). Фокусирајући се на силе које мењају економију садашњости и креирају друштва будућности он у својој књизи „The Knowledge Economy“ примећује „да ће способност нације да креира знање како у теорији тако и у пракси и примени га у продуктивним компанијама у будућности одредити успех те нације, у интернационалном конкурентном окружењу. Компаније, са своје стране, морају да генеришу и вешто примене *know how* у њиховом домену делатности да би опстале“.[12] Додајмо овоме и да је у најразвијеним деловима света више од половине бруто домаћег производа засновано управо на знању, што је чист пример у ком смеру би требале земље у развоју укључујући и Србију да усмеравају своју економију. Креативан приступ управљању знањем може резултирати побољшаном ефикасношћу, већом продуктивношћу и повећаним приходом у свакој пословној функцији. Осим тога, знање је способност људи да користе информације за решавање сложених проблема и прилагођавање променама. То је способност да се савлада непознато, што је у економији јако битно. Анализирајући основна обележја нове економије, у литератури се може уочити прилична сагласност међу ауторима који се баве њеним кључним својствима, при чему се та сагласност читајуће када су у питању основне покретачке и стратегијске силе те економије и то: „1) знање (условно, интелектуални капитал); 2) промене (које стварају неизвесност и ризик и смањују предвидљивост) и 3) глобализација (производње, трговине, финансија, средстава комуникације и информација, технологије, научно-истраживачког рада, конкуренције и других области)“.[10]

У таквом окружењу економска стварност драстично се мења: рађају се нови облици производних, пословних и организационих односа, повећава се системска комплексност, интеграција, виртуалност, спонтаност, комуникативност, алтернативност, самосталост, адаптивност, глобалност, иновативност, динамизам, организованост и институционалност, а смањује се конфликтност, предвидивост, модулска зависност, управљачка хијерархичност и бирократичност. Највећа и парадоксална врлина „нове економије“ управо је у томе што гради многе колективне (умрежене) вредности и односе управо преко форсирања, афирмације и валоризовања индивидуалног знања. При чему, једино за знање нема баријера, а то је за све, ипак највећа шанса и изазов будућности.[14]

Дакле, у годинама које следе сва правила, механизми и начини деловања морају бити прилагођени свету као „глобалном селу“ у коме је знање, као резултат пословања и анализирања информација, често далеко најважнији и најскупљи ресурс. [15] Пред Србијом је дугорочни процес структурне промене привреде који треба да резултира одговарајућом конкурентском позицијом земље у глобалном окружењу. Прелаз према друштву и привреди заснованом на знању претпоставља усклађену модернизацију свих друштвених подсистема, а посебно политичког, привредног, образовног и културног. Заостајање једног од њих доводи до застоја у свим осталима, јер се налазе у тесној повратној спрези, тј. односима директне међузависности и међусобне условљености.

Позиција земаља према достигнутом нивоу конкурентности – посебан осврт на транзиционе земље

Економија знања створила је нова правила пословања. Тежиште се променило ка људима и знању њиховим вештинама, спознајном процесу, при чему је технологија реализована применом знања омогућила реорганизацију класичног облика рада. Сходно томе и фактори за исказивање успешности добијају на значају. При томе, нека од истраживања у називу јасно користе појам конкурентности (нпр. Глобални индекс конкурентности-GCI), док се друге методологије користе појмовима попут економских слобода, напретка у транзицији, условима пословања или извештајима о пословању. За групу транзицијских земаља расположив је EBRD индекс напретка у транзицији. Извештај EBRD презентује институционални оквир који се односи на либерализацију и приватизацију, пословно окружење и конкуренцију, инфраструктуру, финансијски сектор и реформе социјалне заштите. Утврђени су структурни индикатори за четири области: предузећа, тржиште и трговина, финансијски сектор и инфраструктура у оквиру којих транзициони индекси (укупно 9) узимају вредност од 1 до 4+, у зависности од достигнутог нивоа структурних промена. Методологија Светске банке и њене Међународне финансијске корпорације (IFC), анализира услове пословања, кроз развој предузећа од отпочињања пословања, кроз поштовање законских обавеза и регулативних мера, могућности кредитирања пословања, заштите инвеститора до затварања предузећа. Светски економски форум (WEF) као престижна организација за анализу конкурентности националне привреде у својим истраживањима користи концепт продуктивности, који дефинише као скуп фактора, политика и институција које одређују ниво продуктивности једне земље, при чему је повећање продуктивности повезано са бољим коришћењем расположивих фактора и ресурса. Конкурентски извештаји WEF представљају водич за пословне лидере у доношењу њихових инвестиционих одлука, а такође су и драгоцен средства за доносиоце политичких одлука, који свој рад усмеравају у правцу економског развоја и раста конкурентности националне економије. Индекс глобалне конкурентности (GCI) бави се истраживањем и утврђивањем просека више различитих компоненти, од којих сваки одражава један посебан аспект сложене димензије конкурентности. При томе, се све компоненте групишу у дванаест основних параметара конкурентности (тзв стубови) који су сврстани у три групе: 1) основни захтеви (институције, инфраструктура, макроекономска

стабилност, здравље и основни људски капитал) 2) покретачи ефикасности (унапређени људски капитал, тржиште роба, тржиште рада, финансијско тржиште, технолошки развој и отвореност величина тржишта) и 3) склоност новостима (софтификација пословања и иновације). Преглед достигнутог нивоа глобалне конкурентности групе водећих земаља на бази GCI по појединим земљама на бази Извештаја за више година даје се у табели 2.

Табела 2 – Ранг водећих земаља према (GCI) у последњих седам извештајних периода

Држава	2011–2012.	2012–2013.	2013–2014.	2014–2015.	2015–2016.	2016–2017.	2017–2018.
Швајцарска	1	1	1	1	1	1	1
Сингапур	2	2	2	2	2	2	2
Шведска	3	4	6	10	9	6	6
Финска	4	3	3	4	8	10	10
САД	5	7	5	3	3	3	3
Немачка	6	6	4	5	4	5	5
Холандија	7	5	8	8	5	4	4
Данска	8	12	15	13	12	12	12
Јапан	9	10	9	6	6	8	8
Вел. Брит.	10	8	10	9	10	7	7
Канада	12	12	14	15	13	15	15
Тајван	13	13	12	14	15	14	14
Норвешка	16	15	8	8	11	11	11

(Извор – WEF The Global Competitiveness Report; више година, обрада аутора)

Ради потпунијег увида стања у погледу достигнутог нивоа конкурентности у региону, дајемо поређење достигнутог нивоа глобалне конкурентности за један број земаља у транзицији из окружења за 2011–2017.

Табела 3 – Оцена земаља у окружењу према Индексу конкурентности у периоду 2011-2017.

Држава	2011–2012.	2012–2013.	2013–2014.	2014–2015.	2015–2016.	2016–2017.	2017–2018.
Албанија	78	89	95	97	93	80	80
БиХ	100	88	87	-	111	107	107
Хрватска	76	81	75	77	77	74	74
Мађарска	48	60	63	60	63	69	69
Македонија	79	80	73	63	60	68	-
Црна Гора	60	72	67	67	60	82	82
Румунија	77	78	76	59	70	62	62
Србија	95	95	101	94	53	90	90
Грчка	90	96	91	81	94	86	87
Словенија	57	56	62	70	81	56	48

(Извор – WEF: The Global Competitiveness Index 2011-2017; више година, обрада аутора)

Узимајући у обзир податке из табеле 2 и 3, а у складу са истакнутим циљем овог рада може се закључити следеће: Извештајем за 2017–2018. годину обухваћено је 137 земаља. Према последњем Извештају, показало се да је Швајцарска већ седму годину за редом на првом месту, а 2008. године била је на другом месту. Други је Сингапур који је седми пут за редом на другом месту. САД је на трећем месту. Холандија се са седмог места у 2011. години попела на четврто место. Велика Британија се са десетог места у 2011. години попела на седмо место и сл. Естонија (29) је водећа земља у транзицији и напредовала је за једно место у односу на 2016. годину. Следе Словачка (59) која је напредовала за 6 места у односу на 2016. годину. Србија (78) је напредовала за 12 места у односу на 2016. годину и сл. У оквиру земаља из окружења у 2017. години – табела 3; најбоље рангирана је Словенија (48), затим следи Румунија (62), Мађарска (69), Хрватска (74), Србија је на (90) месту и сл., с тим, да нпр. треба имати у виду да је Румунија најбоље била пласирана 2014. Године – 59. место, а Мађарска је најбоље била пласирана 2012. године – 60. место и сл. Што се тиче иновативности и софистицираности, уочава се заостајање групе земаља у транзицији: БиХ – 119, Србија – 104, Хрватска – 99, Албанија – 76, Црна Гора – 92, а то је случај и ако се међусобно упореде са Словенијом (37).

Даље промене у оквиру „нове економије“ указују да класични материјални фактори смањују учешће у вредности ангажованих фактора, међутим не због недостатака и оскудице, него због чињенице што нематеријални фактори, као што су знање, научна истраживања и информације имају далеко већи допринос економском расту и развоју. Прихватање и трошење информација као производног ресурса који све више замењује традиционалне сировине, уноси потпуно нове перспективе у погледу могућности развоја: неисцрпљивост потенцијала овог ресурса потврђује, на пример, и чињеница сталног раста броја научно-технолошких информација. Поред тога, глобална мобилност фактора производње расте, а то представља потенцијално повећање сличности производних капацитета широм света. Брзи транспорт и комуникације умањују улогу локације као фактора конкурентности. Фирма не мора више да заузима много простора, може бити виртуелна и налазити се било где. Бржа повезаност учинила је да океани и километри не представљају препреку за људе који жели да сарађују. Савремене ИКТ доводе пословање и компаније тамо где се одвија пословни процес и где постоји могућност остваривања профита. Интернет је постао највећим могућим тржиштем фактора производње-робе, услуга, капитала, рада и знања и информација. На крају, производи и услуге који се заснивају на знању конкурентнији су (јер је већа додата вредност) у односу на оне у којима је оно мање примењено. У том смислу су и истраживања која прате условљеност развоја фактором знања и заснованости појединих економија на њему од посебне користи. Како би се земљама олакшала изградња друштва заснованог на знању, Светска банка је развила Методологију за процену знања, чији је циљ да омогући процену спремности неке земље за развој економије засноване на знању и идентификује који су то сектори или посебне области на које креатори економске политике треба да обрате пажњу и/или повећају улагања. Реч је о интерактивном алату који омогућава поређење земаља према степену развоја економије на знању. Ранг листа земаља у транзицији

према KEI (Knowledge Economy Index) и KI (Knowledge Index) приказана је у табели 4; при чему је KEI показатељ који мери способност неке земље или региона да развија економију засновану на знању, односно колико је окружење повољно за ефикасно коришћење знања за привредни развој. KI је показатељ укупног потенцијала за развој знања у некој земљи и мери њену способност да створи, усвоји и прошири знање. За разлику од индекса економије знања који се рачуна на основу четири стуба економије знања (економски подстицај и институционални систем, образовање и људски ресурси, иновациони систем и ИКТ), индекс знања обухвата три стуба (образовање и људски ресурси, иновациони систем и ИКТ). Поређење се може вршити и према појединим областима (стубовима) као и према појединачним показатељима, што све заједно омогућава сагледавање различитих аспеката способности земље да створи, рашири и примени знање у развоју привреде. У том смислу у табели 5 дат је преглед водећих земаља према рангу конкурентности у односу на ранг иновативности, док је у табели 6 приказано поређење водећих земаља и Србије према рангу конкурентности у односу на ранг више образовање и обука. Преглед оствареног БДП по становнику и KEI индекса за групу водећих земаља и једног броја земаља у развоју, дат је у табели 7.

Табела 4 – Ранг водећих земаља у транзицији према индексима KEI и KI

Држава	Ранг	KEI	KI	EIR	Иновац.	Образ.	ИКТ
Шведска³	-	9.43	9.38	9.58	9.74	8.92	9.94
Естоија	1	8.40	8.26	7.75	7.75	8.60	8.44
Чеш. Реп.	2	8.14	8.00	7.90	7.90	8.15	7.96
Мађарска	3	8.02	7.93	8.15	8.15	8.42	7.23
Словенија	4	8.01	7.91	8.50	8.50	7.42	7.80
Литванија	5	7.80	7.08	6.82	6.82	8.64	7.59
Словачка	6	7.64	7.46	7.30	7.30	7.42	7.68
Латвија	7	7.41	7.15	6.56	6.56	7.73	7.16
Пољска	8	7.41	7.20	7.16	7.16	7.76	6.70
Хрватска	9	7.29	7.27	7.66	7.66	6.15	8.00
Румунија	10	6.82	6.63	6.14	6.14	7.55	6.19
Бугарска	11	6.80	6.61	6.94	6.94	6.25	6.66
Србија	12	6.02	6.61	6.47	6.47	5.98	7.39
Украина	14	5.73	6.33	5.76	5.76	8.26	4.96
Македон.	15	5.65	5.73	5.15	5.15	6.74	-

(Извор – The World Bank: KEI and KI index (KAM 2012))

³ Шведска је светски лидер према KEI индексу. Ову земљу смо узели у разматрање ради поређења у односу на земље у транзицији.

Табела 5 – Поређење ранга GCI и иновативности

Држава/економија (137)	GCI 2017-2018		Иновативност ⁴	
	Ранг	Резултат	Ранг	Резултат
Швајцарска	1	5.86	1	5.86
САД	2	5.85	2	5.80
Сингапур	3	5.71	12	5.25
Холандија	4	5.66	4	5.62
Немачка	5	5.65	3	5.65
Шведска	7	5.52	5	5.57
В. Британија	8	5.51	9	5.34
Јапан	9	5.49	6	5.55
Финска	10	5.49	8	5.48
Србија	78	4.41	104	3.31

(Извор – WEF: The Global Competitiveness Index 2017-2018, стр. 42-315 и стр. 332)

Табела 6 – Поређење ранга CGI и вишег образовања и обуке

Држава/економија (137)	GCI 2017-2018		Више образовање и обука	
	Ранг	Резултат	Ранг	Резултат
Швајцарска	1	5.86	5	6.1
САД	2	5.85	3	6.1
Сингапур	3	5.71	1	6.3
Холандија	4	5.66	4	6.1
Немачка	5	5.65	15	5.7
Хон Конг	6	5.53	14	5.7
Шведска	7	5.52	18	5.6
В. Британија	8	5.51	20	5.5
Јапан	9	5.49	23	5.4
Финска	10	5.49	2	6.2
Србија	78	4.41	59	4.6

(Извор – WEF: The Global competitiveness Index 2017-2018, стр. 42-315)

Узимајући у обзир податке из табеле 4; 5; може се закључити следеће: Уочљиво је да постоји висок ниво позитивне корелације између достигнутог нивоа глобалне конкурентности (GCI) и фактора иновативности; нпр. Швајцарска у 2017. години по оба основа заузима прво место. САД су према GCI и према иновативности на другом месту. Сингапур је према GCI на трећем а према иновативности на 12 месту и сл. Естонија је према KEI прво рангирана од земаља у транзицији, али се налази на глобалној листи тек на 29 месту. Последње рангирана у групи земаља у транзицији је Македонија (15), која је на глобалној листи на 68 месту. Од земаља у транзицији из „непосредног окружења“, БиХ се према иновативности налази на 119. месту, Црна Гора на 92 месту, Албанија на 76 месту и сл. Подаци из табеле 6, указују да код неких развијених земаља постоји висок или приближан ниво позитивне корелације између нивоа глобалне конкурентности (GCI) и фактора више образовање и обука; нпр. Холандија у 2017. години по

⁴ У извештају GCI; Report 2017-2018, стр. 323 даје се у колони *Innovation and Sophistication* фактор (Business sophistication и Innovation)

оба основа заузима четврто место. САД су према GCI на другом месту, а према нивоу вишег образовања и обуке на трећем месту. Сингапур је према GCI на трећем месту, док према нивоу вишег образовања и обуке на првом месту. Србија је у 2017. години према GCI на 78 месту, а према нивоу вишег образовања и обуке на 59 месту. Овакво место Србију сврстава у ред земаља са недовољно развијеним школством, што је уско повезано са недовољним издвајањима државе у овој области.

Табела 7 – Упоредивање нивоа БДП по становнику и KEI-2012. год.

Државе (144)	БДП (у USA\$)	KEI ранг	KEI оцена
Шведска	56.956	1	9.43
Финска	49.350	2	9.33
Данска	59.928	3	9.16
Холандија	50.355	4	9.11
Норвешка	97.255	5	9.11
Нови Зеланд	36.648	6	8.97
Канада	50.436	7	8.92
Немачка	43.742	8	8.90
Аустралија	65.477	9	8.88
Швајцарска	81.161	10	8.87
Ирска	47.513	11	8.86
САД	48.387	12	8.77
Словенија	24.533	28	8.01
Словачка	17.644	33	7.64
Естонија	16.583	19	8.40
Хрватска	14.457	39	6.80
Бугарска	7.202	45	6.80
Србија	6.081	49	6.02
БиХ	4.618	70	5.12
Албанија	3.992	82	4.53

(Извор – WEF: The Global Competitiveness Index 2012-2013, стр. 86-373 и The World Bank: KEI and KI index (KAM 2012))

На бази података из табеле 7 уочљиво је да код развијених земаља постоји позитивна корелација између агрегатног индекса KEI и оствареног БДП по становнику. Земље чији је БДП по становнику већи имају и повољније окружење за ефикасно коришћење знања за привредни развој (иако то индикатори у свим случајевима не показују).

Националним економијама и компанијама нису подједнако доступне све стратегије конкурентности. Према Портеру за формулисање националне стратегије конкурентности релевантна је класификација на три фазе у развоју националне привреде, које се међусобно разликују управо по основним изворима конкурентске предности и последично преовлађујућим начинима остваривања конкурентске позиције.[16]

У фази факторима вођене привреде (Factor-Driven Economies) критични фактори конкурентности су јефтина и необразована радна снага и природни ресурси. Компаније се такмиче на бази цена и продаје основних производа, а ниска продуктивност рефлектује се ниским зарадама. Конкурентност овде доминантно зависи од стабилног макрое-

кономског амбијента (стуб 3), доброг функционисања јавних и приватних институција (стуб 1), прикладне инфраструктуре (стуб 2) и здраве и писмене радне снаге (стуб 4).

Како зараде расту са достизањем већег економског развоја, земље се померају у ефикасношћу вођене економије (Efficiency-Driven Economies), када оне почињу да развијају ефикасније производне процесе и повећавају квалитет производа. У том смислу, извори конкурентности почињу да бивају стубови 5 (високо образовање), 6 (ефикасно тржиште роба), 7 (радне снаге) и 8 (софистицираност финансијских тржишта), стуб 9 (способност зараде на постојећој технологији) и 10 (величина тржишта). Привреде у овој фази развоја померају активности са физичких ресурса на знање. Да би се ова стратегија спровела неопходни услови су: људски капитал, охрабривање степена захтевности домаћих купаца, охрабривање конкуренције, развијање инфраструктуре. Такође, у овој фази држава мора да ради са приватним сектором, универзитетима и другим институцијама, како би помогла стварању дубоких гранских кластера. У овој фази привредног развоја земље, улагања у модернизацију производње стандардних производа представљају основни извор конкурентске предности. Иако је софистикација производа присутна, технологија и конструкције долазе из иностранства. Главни облици доласка до технологије су лиценце и заједничка улагања. Пословни концепт обухвата већи број фаза у ланцу вредности.

Основни фактори

1. Институције
2. Инфраструктура
3. Макроекономска стабилност
4. Здравствено и основно образовање

Фазе развоја

I. Фаза-Развој вођен основним фактор.
 - ослањање на природне ресурсе
 - ниско квалифиована радна снага
 - ниске цене производа
 - опсег БДП по становнику: испод 2000 US\$

*Транзиција од фазе I до фазе II
 Опсег БДП по становнику 2-3.000 US\$*

Фактори ефикасности

5. Високо образовање и обука
6. Ефикасност тржишта роба
7. Ефикасност тржишта рада
8. Софистицираност финанс. тржишта
9. Технолошка спремност
10. Величина тржишта

II. Фаза-Развој вођен ефикасношћу
 - већи удео вис. и сред образ. радн. снаге
 - ефикаснији производни процеси – виша цена и квалитет производ – апсорпција нових технологија
 - отвореност тржишта
 - опсег БДП по становнику: 3-9000US\$

*Транзиција од фазе II до фазе III
 Опсег БДП по становнику 9-17.000 US\$*

Фактори иновативности

11. Софистицираност пословања
12. Иновације

III. Фаза-Развој вођен иновативношћу
 - подстицај за иновације
 - иновативни производи на тржишту
 - високе цене производа
 - висок животни стандард
 - добро умрежен пословни простор
 - опсег БДП по становнику: изнад 17000 US\$

Слика 1 – Фактори конкурентности
 (Извор – WEF: Global Competitiveness Report 2017-2018, стр. 12)

У трећој фази развоја земље се померају ка иновацијама вођеној привреди (Innovation-Driven Economies). Ове земље су способне да подржавају веће плате и стандард живота својих грађана једино ако њихове компаније могу да се надмећу и конкуришу са новим и уникатним производима. Тачније, извори конкурентности су пословна софистицираност (стуб 11), производња нових и различитих производа користећи софистициране производне процесе и иновативност (стуб 12). Код ових привреда достизање високог нивоа дохотка значи повећање иновативних капацитета, који омогућавају померање постојећих граница код процеса и производа. У пословном окружењу овог типа привреде запажају се дубоки грански кластери. Из свега претходног произилази да важност сваког појединачног стуба конкурентности зависи од степена економског развоја земље.

Имали се у виду претходно, можемо да закључимо да конкурентност једне националне економије у савременим условима више није само питање локације, технолошких новина или начина организовања. Наиме, земље уместо да своје економије базирају на бази компаративних, природним путем стечених предности и ценовне конкуренције, чије су могућности често са ограниченим нивоом, обзиром да су оне исцрпиве, а цене се не могу смањивати дугорочно, у новој економији тежиште борбе на компетитивном тржишту се све више преноси у сфери неценовне конкурентности стварањем „новог и јединственог“ и где су могућности практично неисцрпне. Докле је ко на том путу стигао може се видети на бази података из табеле 8, где се на бази GEM-а поједине националне економије разврстане према регионима и достигнутом нивоу економског развоја.

Табела 8 – GEM-економије према регионима и нивоу економског развоја, 2017. година

Региони	Факторима вођене екон.	Економије базирани на инвестицијама	Иновацијама вучене економије
<i>Африка</i>	Мадагаскар	Египат, Мароко, Јужна Африка	
<i>Азија и Океанија</i>	Индија, Казакстан, Вијетнам	Кина, Индонезија, Иран, Либан, Малезија, Саудијска Арабија, Тајланд	Аустралија, Израел, Катар, Јужна Кореја, Тајван, Уједињени Арапски Емирати, Јапан
<i>Латин. Амер. и Кариби</i>		Аргентина, Бразил, Чиле, Колумбија, Еквадор, Гватемала, Мексико, Панама, Перу, Уругвај	Порторико
<i>Европа</i>		Бугарска, БиХ, Хрватска, Латвија, Пољска, Словачка	Кипар, Естонија, Француска, Немачка, Грчка, Исланд, Италија, Луксембург, , Холандија, Словенија, Шпанија, Шведска, Швајцарска, Велика Британија
<i>Северна Америка</i>			Канада, САД

(Извор – GEM 2017-2018, Global Report, стр. 20)

Србија није обухваћена GEM истраживањем, али је према WEF сврстана у групу инвестицијама вођених привреда. Србија је превазишла прву фазу развоја тј. развој који се базира искључиво на ослањању на природне ресурсе, на ниско квалификовну радну снагу, ниске цене производа, итд. У табели 9 може се видети положај Србије у односу на земље из групе „Фаза 2”, према факторима конкурентности приказаних помоћу стубова конкурентности.

Табела 9 – CGI – Индекс глобалне конкурентности земаља из групе „Фаза 2”

	Србија Р. В.	БиХ Р. В.	Албан. Р. В.	Хрва. Р. В.	Бугар. Р. В.	Црна Г. Р. В.
Индекс глобалне конкурент.	78 4.1	103 3.9	75 4.2	74 4.2	49 4.5	77 4.1
Под. А: Основни Фактори	74 4.5	91 4.3	71 4.6	58 4.8	59 4.8	80 4.4
1. Стуб: Институције	104 3.4	126 3.1	68 3.9	102 3.5	96 3.5	66 3.9
2. Стуб: Инфраструктура	75 4.1	100 3.3	94 3.6	48 4.6	76 4.1	70 4.2
3. Стуб: Макроеко. стабилност	72 4.6	64 4.8	75 4.6	60 4.8	25 5.7	116 3.7
4. Стуб: Здравство и основно образовање	52 6.0	56 6.0	36 6.2	44 6.1	68 5.8	62 5.9
Под. Б: Фактори Ефикасности	82 4.0	100 3.7	80 4.0	69 4.1	50 4.4	72 4.1
5. Стуб: Високо образовање и обука	59 4.6	91 4.0	49 4.8	60 4.5	54 4.6	61 4.5
6. Стуб : Ефикасно тржиште робе	110 4.0	126 3.7	57 4.4	99 4.0	69 4.3	65 4.4
7. Стуб: Ефикасност тржишта радне снаге	92 4.0	123 3.5	91 4.0	107 3.8	67 4.3	74 4.2
8. Стуб: Сложеност Финанс. тржишта	101 3.6	104 3.5	81 3.8	95 3.6	58 4.1	47 4.2
9. Стуб : Технолош. спремност	72 4.2	69 4.3	78 4.1	43 5.0	39 5.1	48 4.9
10. Стуб: Величина тржишта	74 3.7	97 3.1	105 3.0	77 3.6	65 3.9	128 2.3
Подиндекс Ц: Иноват. Фактори	104 3.3	119 3.1	76 3.6	99 3.4	73 3.6	92 3.6
11. Стуб: Сложен. пословања	110 3.5	115 3.5	74 3.9	82 3.8	79 3.8	101 3.6
12. Стуб: Иновације	95 3.1	123 2.7	87 3.2	106 2.9	68 3.3	91 3.2

Р – ранг од 137 земље; В – вредност индекса од максималних 7
(Извор – WEF: Global Competitiveness Report 2017-2018, стр. 42-315)

Скоро све земље из окружења Србије, налазе у другој фази развоја, осим Мађарске, Румуније и Хрватске које су на прелазу ка економски најјачој групи земаља, у којој се већ налази Словенија као водећа земља у региону, БДП по становнику од 21,320.2 US\$. По нивоу БДП по становнику Србија се налази на средини друге фазе. И поред тога што је Србија, из најниже фазе конкурентности, прешла у групу земаља где се конкурентност заснива на повећању ефикасности производних процеса и повећања квалитета производа, због успореног процеса спровођења структурних реформи, није се сврстала у привреде чији је раст заснован на производно технолошким иновацијама. Србија још није успела да заузме позицију регионалног лидера, нити да уђе у круг првих педесет земаља у коме се данас налазе напредне привреде у транзицији. Детаљнија анализа GCI-и према рангу укупно 114 показатеља, распоређених у 12 стубова, омогућава утврђивање конкурентске предности (ранг од 0-50) и слабости (ранг преко 50) свих држава. Од 114 показатеља Србија има конкурентску предност само у 14 показатеља, а најкритичније области су Институције (стуб 1), Сложеност пословања (стуб 11) и Иновације (стуб 12), у оквиру којих нема ни једне конкурентске предности. [17]

Питање које се на основу истраживања и анализе Индекса глобалне конкурентности може поставити је, да ли су објективни или субјективни фактори узрочници тога да се конкурентска позиција привреде Србије не налази међу првих педесет земаља света. Да ли је могуће и радикално и релативно брзо поправити конкурентност, најбоље показује пример Чешке Републике. Она је у условима глобалне економске кризе, поправила ранг за 4 места и нашла се на 36. месту у 2011. години, а 2005. године била је на 40. месту.[18]

На крају у складу са у раду отвореним питањима, остаје нам да закључимо; да уколико неке земље нису спремне да њихове економије еволуирају у напреднију фазу развоја, односно уколико своју конкурентност и даље настоје да темеље искључиво на природним ресурсима, нискоквалификованој радној снази, ниским ценама производа и радне снаге, и ако не настоје да тежиште своје борбе за већу конкурентност помере ка већем уделу образоване радне снаге, ефикасним производним процесима, квалитету производа, примени нових технолошких решења, отворености тржишта, посебно уколико своје пословање не заснивају на иновацијама, знању и умрежености пословног простора, сигурно је да су те земље унапред осуђене на немогућност да постигну просперитет, економски раст и побољшају животни стандард, другим речима оне себе објективно унапред осуђују на трајно застојање и сиромаштво. Србија као транзициона земља ако жели да се помери у новој напреднијој фази развоја, мора да уважи принципе на којима почива данашња економија знања. Надаље, уколико жели напредовати овим путем мора да подржи и развије свој KE програм управљања променама, и да он буде у складу са домаћим искуством и специфичностима. Србија може да постане глобално значајна, али је неопходно да се, много више од тренутног улаже у истраживање и развој. Истовремено, неопходно је да се успостави јаснија и теснија веза између науке и индустрије. Вођење квалитетне иновационе политике подразумева да наша држава створи подстицајно пословно окружење за приватни и јавни сектор додатном финансијском подршком у оквиру сектора важних за националну економију.[19] Осим тога, успех у побољшању националне конкурентности може се постићи ако се

креира дугорочна заједничка визија са добро оствареном комбинацијом одозго-на-доле приступа развојним променама и комуникације КЕ визије. Треба спречити одлив мозгова и усмерити активности ка задржавању и враћању стручњака из иностранства у наше научне воде. Потребно је извршити реформу образовног система како би се на што адекватнији начин добили будући висококвалификовани радници (умни радници) који ће своје знање искористити на што бољи начин, али и створити нова знања. Коначно, пут Србије према друштву и привреди заснованој на знању намеће потребу за адекватном активношћу државних органа, привредних субјекта, комора, као и медија, на подизању свести о значају људских ресурса и развијања културе која у својој основи садржи: креирање, пренос и ширење знања.

Закључак

Под утицајем процеса глобализације задњих деценија дошло је до низа промена, пре свега, као резултат динамичног развоја савремених ИКТ, које су трансформисале светско тржиште, битно промениле правила игре и утицале на пословно окружење. У условима потпуне глобализације која одражава савремене токове бизниса питање националне конкурентности посебно добија на значају, што је и неумитна стварност са којом су се, већ са мање или више успеха, суочиле све транзиционе земље. У крајње конкурентној глобалној економији, где фактори производње, попут капитала, технологија, сировина и информација могу бити копирани, људи са својим знањем постају кључни ресурс и извор сталне конкурентске предности. То подразумева потребу за кореним променама у пословној оријентацији фирми и компанија, тако да борба за очување постојећих тржишта и потрошача постаје све моћнија. Објективно у условима оштре конкуренције, само оне компаније које поседују критичну масу знања које ствара поуздани и континуирани развој иновација могу да рачунају на опстанак и пословни успех, другим речима изналажење начина за ефикасно коришћење иновационог потенцијала је услов за одрживи раст и развој.

Схватајући да проблем конкурентности по својој важности има традиционални карактер ЕУ се задњих деценија посебно бави овим питањима и у том смислу практично то се показује доношењем нове стратегије „Европа 2020“. У новој стратегији ЕУ свој фокус усмерава ка знању и иновацијама за раст тиме што земље треба да повећају и побољшају улагања у истраживање и развој, подстакну иновације и унапреде примену савремене ИКТ и спроведу одрживо искоришћавање ресурса и сл.; као одговор на текућу економску кризу и како би регионална интеграција обезбедила конкурентност на међународном нивоу. Паралелно са тим, земље у развоју како се показало, одвећ дуго живе изнад својих могућности, те стога овај рад управо опомиње и упућује све релевантне друштвене структуре, делатности и нивое одлучивања у њима на неопходност безусловног прихватања парадигме знања као развојног императива у свим друштвеним и привредним областима. Србија и поред тога што је из најниже фазе конкурентности, прешла у групу земаља где се конкурентност заснива на повећању ефикасности производних процеса и повећања квалитета производа, због успореног процеса спровођења структурних реформи, није се сврстала у привреде чији је раст заснован на производно технолошким иновацијама. Србија још није успе-

ла да заузме позицију регионалног лидера, нити да уђе у круг првих педесет земаља у коме се данас налазе напредне привреде у транзицији. Србија ако жели да се укључи у међународну трку и опстанак у њој мора да уважи принципе на којима почива данашња економија знања. Дакле, значај знања треба подићи на највећи могући ниво. Знање, образовање и науку треба институционално регулисати и форсирати по узору на развијене државе. Извор наших конкурентских предности не сме да буде јефтина радна снага, већ ниво њене стручности и њена знања.

Литература

- [1] Драшковић, В., Манифестације економске глобализације, *Економија/Economics*, 14(1), 2007, стр. 254-274.
- [2] URL: <https://www.danas.rs/ekonomija/ekonomija-znanja-ili-doba-mudrosti/> Приступљено 14.06.2018.
- [3] Atkinson, R. D., Ezelli, J. S., Економика иновација-утрка за глобалну предност, Мате, Загреб, 2014, стр 51-58.
- [4] Ненке, Ј., Да ли је иновациона политика Србије спремна са чланство у ЕУ, (ур) Трбовић, А., Сингидунум, Београд, 2012, стр. 54.
- [5] URL: http://www.europarl.europa.eu/summits/ris_1_en.htm Приступљено 20.06.2018.
- [6] URL: http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/council_conclusion_17_june_eu.pdf. Приступљено 14.06.2018.
- [7] URL: www.mprn.gov.rs/wp-content/uploads/2015/08/EU-2020.pdf Посећено 14.04.2018.
- [8] МАТ и ФРЕН, Посткризни модел економског раста и развоја Србије 2011-2020, Београд, 2010, стр. 14.
- [9] Лојпур, А., Петковић, С., Знање и иновациона политика земаља у транзицији као мера спремности за улазак у ЕУ, *Economics & Economy*, vol. 1, no 2, 2013, стр. 61-75.
- [10] Драшковић, М., Знање као неограничени ресурс и објект управљања. *Montenegrin Journal of Economics*, vol 6, no 11, 2010, стр. 83-90.
- [11] Бахтијаревић, Шиббер, Ф., Менаџмент људских потенцијала, Голден маркетинг, Загреб, 1997, стр. 132.
- [12] Јокановић, Д., Пословни информациони системи, Мегатренд, Београд, 2000, стр. 33.
- [14] Драшковић, В., Парадигматичност „Нове економије“, *Montenegrin Journal of Economics*, vol 1, no 1, 2005, стр. 132-133.
- [15] Шишић, Д., Управљање знањем као концепт менаџмента, *Часопис са економију и тржишне комуникације*, vol. 1, no. 2, 2011, стр. 300-319
- [16] WEF, Global Competitiveness Index; Report 2017-2018, стр. 12
- [17] WEF, Global Competitiveness Report 2017-2018, стр. 257.
- [18] WEF, Global Competitiveness Report 2005-2006. и 2011-2012, стр. 140.
- [19] Милићевић, В., Нови концепт интелектуалног капитала и конкурентност предузећа, *Пословна политика*, бр. 5, 2000, стр. 54.